

Sygn. akt I CSKP 68/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 17 czerwca 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jacek Grela (przewodniczący)

SSN Kamil Zaradkiewicz (sprawozdawca)

SSN Beata Janiszewska

w sprawie z powództwa A. C.

przeciwko M. B.

o zobowiązanie do złożenia oświadczenia woli

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 17 czerwca 2021 r.,

skargi kasacyjnej powódki od wyroku Sądu Okręgowego w R.

z dnia 15 listopada 2018 r., sygn. akt V Ca [...],

I. odrzuca skargę kasacyjną w pkt. 2 i 3 zaskarżonego wyroku;

II. oddala skargę kasacyjną w pozostałym zakresie;

**III. zasądza od Skarbu Państwa - Sądu Okręgowego w R.
na rzecz adwokata P. Ś. kwotę 2.700 (dwa tysiące siedemset) zł,
powiększoną o należną stawkę podatku od towarów i usług,
tytułem kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej
z urzędu powódce w postępowaniu kasacyjnym.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w R. po rozpoznaniu sprawy z powództwa A.C. przeciwko M. B. o ustalenie nieważności umowy - odwołanie aktu darowizny na skutek apelacji Powódki od wyroku Sądu Rejonowego w Ł. z 13 kwietnia 2017 r. oddalił apelację, odstąpił od obciążania Powódki kosztami procesu za postępowanie apelacyjne, obciążając nimi Skarb Państwa oraz przyznał na rzecz adwokata E. O. koszty nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej Powódce z urzędu w postępowaniu apelacyjnym.

Sąd Rejonowy w Ł. po rozpoznaniu sprawy z powództwa A. C. przeciwko M. B. o złożenie oświadczenia woli w wyniku odwołania aktu darowizny, wyrokiem z 13 kwietnia 2017r. oddalił powództwo; nie obciążył Powódki A.C. kosztami procesu na rzecz Pozwanej M.B.; przyznał od Skarbu Państwa - Sądu Rejonowego w Ł. adw. E.O., Kancelaria Adwokacka w Ł. kwotę 4.458,00 zł tytułem wynagrodzenia za udzieloną Powódce nieopłaconą pomoc prawną z urzędu.

Rozstrzygnięcie swoje Sąd Rejonowy oparł na następujących ustaleniach stanu faktycznego: nie było sporne między stronami, że 17 września 2013 roku Powódka A.C. i Pozwana M.B. zawarły umowę darowizny, na podstawie której Powódka przeniosła na rzecz Pozwanej, swojej córki, własność zabudowanej nieruchomości gruntowej, a Pozwana w związku z otrzymaną darowizną i na polecenie darującej ustanowiła na rzecz Powódki nieodpłatnie służebność osobistą mieszkania, polegającą na prawie nieodpłatnego dożywotniego korzystania z jednego pokoju od strony południowo-zachodniej na prawach wyłączności oraz wspólnego korzystania z kuchni, łazienki i ciągu komunikacyjnego w budynku mieszkalnym.

Powódka utrzymywała się ze świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej. Zajmowała jeden pokój w budynku mieszkalnym, który był ogrzewany i stosownie do potrzeb Powódki umeblowany. Powódka nie przyczyniała się finansowo do wydatków związanych z utrzymaniem lokalu mieszkalnego, a wszystkie wydatki

pokrywała córka razem z pozostałymi domownikami. Powódka nie miała żadnych ograniczeń ani w korzystaniu ze swojego pokoju, ani w korzystaniu ze wszystkich wspólnych pomieszczeń domu.

W 2004 r., Powódka użyczyła Pozwanej połowę budynku mieszkalnego i wyraziła zgodę na przeprowadzenie remontu i modernizacji wydzielonej części budynku. W grudniu 2006 r. konkubent Pozwanej zaciągnął kredyt gotówkowy w kwocie 55.000,00 zł, który spłacił razem z pozwaną M.B., a uzyskane z kredytu środki pieniężne oboje przeznaczyli na modernizację i remont budynku mieszkalnego oraz na nieruchomość, stanowiącą w czasie prowadzenia prac modernizacyjno-remontowych własność Powódki. Kredyt został zabezpieczony hipoteką zwykłą i hipoteką kaucyjną, ustanowioną na nieruchomości stanowiącej przedmiot sporu przez samą Powódkę. Nie było również sporne, że strony umowy pozostają w konflikcie.

W dniu 12 sierpnia 2015 r. Powódka zawiadomiła Prokuratora Rejonowego w Ł. o fakcie znęcania się fizycznego i psychicznego nad Powódką przez Pozwaną oraz wniosła o wszczęcie postępowania w tej sprawie. Podjęte czynności nie doprowadziły do potwierdzenia okoliczności, by Powódka doświadczała przemocy ze strony członków rodziny wspólnie z nią zamieszkujących, co zresztą sama Powódka potwierdziła składając pisemne oświadczenie tej treści.

Postanowieniem z 29 września 2016 r. Prokurator Prokuratury Rejonowej w Ł. zatwierdził postanowienie o umorzeniu dochodzenia wszczętego z zawiadomienia Pozwanej w sprawie prezentowania w okresie od 2014 r. do września 2015 roku małoletniemu wykonania czynności seksualnej w celu swojego zaspokojenia przez Powódkę, tj. o czyn z art. 200 § 4 Kodeksu karnego wobec braku danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie popełnienia czynu zabronionego na zasadzie art. 17 § 1 pkt 1 k.p.k. oraz grożenia w okresie od maja 2015 r. do maja 2016 r., tj. o czyn z art. 190 § 1 k.k., wobec braku danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie popełnienia czynu zabronionego na zasadzie art. 17 par. 1 pkt 1 k.p.k.

Przed Sądem Opiekuńczym w Ł. toczyło się postępowanie wszczęte na wniosek Pozwanej z udziałem A.C. o leczenie psychiatryczne A. C. bez jej zgody i wniosek Pozwanej został oddalony.

W dniu 30 listopada 2015 r. Powódka na piśmie odwołała darowiznę. W oparciu o tak ustalony stan faktyczny Sąd Rejonowy uznał, że powództwo o rozwiązanie umowy darowizny jest nieuzasadnione i jako takie podlegało oddaleniu.

Jak uznał Sąd I instancji, niesporne w sprawie było to, że strony umowy pozostawały w konflikcie, ale charakter ich wzajemnych relacji oraz zachowanie Pozwanej nie wypełniało przesłanki rażącej niewdzięczności. Sąd uznał, że materiał dowodowy nie pozwolił na stwierdzenie, że relacje między stronami są trwale złe i nacechowane silnymi negatywnymi emocjami, a w szczególności nie potwierdzał on zarzutów, jakie pod adresem Pozwanej kierowała Powódka i nie pozwalał na przypisanie zachowaniu Pozwanej cech jednoznacznego, dotkliwego i głębokiego zła. Pozwana dążyła też do zapewnienia Powódce wszystkich należnych jej świadczeń wynikających z ustanowienia służebności mieszkania.

Sąd stwierdził, że źródła konfliktu między stronami umowy nie dało się w sposób jednoznaczny i pewny ustalić, ale w okolicznościach sprawy, biorąc pod uwagę także widoczny konflikt.

Apelację od wyroku wniosła strona powodowa, zaskarżając go w części oddalającej powództwo (pkt I wyroku), zarzucając naruszenie przepisów prawa materialnego, w szczególności art. 898 § 1 k.c. przez jego niezastosowanie w sprawie oraz naruszenie przepisów postępowania, w szczególności art. 233 § 1 k.p.c., poprzez przekroczenie zasady swobodnej oceny zebranego w sprawie materiału dowodowego i bezpodstawne przyjęcie, że zachowanie Pozwanej w okresie od 7 listopada 2014 r. do chwili wyrokowania nie nosi przesłanek rażącej niewdzięczności wobec matki A.C., art. 328 § 2 k.p.c. poprzez brak podania przyczyn, z powodu których Sąd odmówił przyznania wiarygodności zeznaniom Powódki, jak też zeznaniom świadka R.B., D. D. i pominął w ocenie opinię psychologiczną z akt sprawy DS. (...), jak również Sąd pominął dowód z informacji z KPP w Ł.

Wskazując na powyższe podstawy, Powódka wносиła o zmianę zaskarżonego wyroku i orzeczenie zgodnie z żądaniem pozwu ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Rejonowemu w Ł. do ponownego rozpoznania. Ponadto wносиła o dopuszczenie dowodu z akt sprawy Sądu Rejonowego w Ł., sygn. akt III RNs (...), a w szczególności z postanowienia Sądu Rejonowego w Ł. z 22 marca 2017 r., z wniosku o umieszczenie A.C. w szpitalu psychiatrycznym, z zeznań M. B., M. B., opinii psychiatrycznej - na okoliczność, że przedmiotowy wniosek, jak też zeznania tych świadków były jeszcze jedną z form znęcania się nad Powódką i te okoliczności są również jednym z elementów rażącej niewdzięczności Pozwanej wobec Powódki. Na rozprawie apelacyjnej 15 listopada 2018 r. pełnomocnik Pozwanej wносиł o oddalenie apelacji i zasądzenie zwrotu kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa adwokackiego wg norm przepisanych.

Sąd Okręgowy uznał, iż apelacja była niezasadna. W całości podzielił ustalenia Sądu Rejonowego odnośnie do stanu faktycznego i wyciągnięte z tak ustalonego stanu faktycznego wnioski prawne. Sąd Okręgowy oddalił wniosek dowodowy zamieszczony w apelacji, albowiem fakt, iż toczyło się postępowanie w sprawie umieszczenia A.C. w szpitalu psychiatrycznym, jest okolicznością niesporną.

W związku z powyższym Sąd Okręgowy na podstawie art. 386 k.p.c. oddalił apelację. O kosztach postępowania odwoławczego orzeczono na podstawie art. 102 k.p.c. odstępując od obciążania nimi Powódki z uwagi na jej sytuację materialną.

Sąd przyznał na rzecz adwokata E. O. kwotę 2214 złotych tytułem zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej Powódce z urzędu - na podstawie § 8 pkt 6 w zw. z § 16 ust 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu.

Od wyroku Sądu Okręgowego skargę kasacyjną złożyła Powódka. Zarzuciła naruszenie prawa materialnego, tj. art. 898 § 1 k.c. przez błędną jego wykładnię. Wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do

ponownego rozpoznania sądowi, który wydał orzeczenie lub innemu sądowi równorzędnemu z pozostawieniem temu Sądowi orzeczenia o kosztach postępowania ze skargi kasacyjnej oraz o przyznaniu od Skarbu Państwa na rzecz pełnomocnika z urzędu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej powodowi z urzędu - wg norm przepisanych.

Pozwana nie złożyła odpowiedzi na skargę kasacyjną.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie zasługiwała na uwzględnienie. Zgodnie z art. 898 § 1 k.c., darczyńca może odwołać darowiznę nawet już wykonaną, jeżeli obdarowany dopuścił się względem niego rażącej niewdzięczności. Odwołanie darowizny stanowi uprawnienie prawokształtujące, którego wykonanie następuje przez złożenie obdarowanemu oświadczenia woli w formie pisemnej *ad probationem* (art. 900 k.c.).

W niniejszej sprawie Skarżąca podnosi wątpliwości co do rozumienia użytego w art. 898 § 1 k.c. pojęcia „rażącej niewdzięczności”. Z uwagi na brak jego dookreślenia w Kodeksie cywilnym kwestia ta została pozostawiona orzecznictwu i doktrynie. Termin, którym posłużył się ustawodawca, stanowić musi z istoty rzeczy zwrot niedookreślony, bowiem obejmuje różnorodne sytuacje życiowe, uniemożliwiające precyzyjne ustalenie okoliczności, które mieszczą się w ramach pojęcia „rażącej niewdzięczności” (zob. też wyrok Sądu Najwyższego z 23 listopada 2018 r., sygn. akt II CSK 646/17, niepublikowany).

Dla odwołania darowizny nie wystarczy, by zachowanie obdarowanego było uznane za przejaw niewdzięczności. Niewdzięczność ta musi być rażąca, co oznacza, że zachowanie obdarowanego w ocenie większości członków społeczeństwa zostałoby uznane za wyrządzające dotkliwe zło darczyńcy (zob. np. wyroki Sądu Najwyższego z 29 października 1999 r., sygn. akt I CKN 174/98; 5 czerwca 2010 r., sygn. akt II CSK 68/10; 25 listopada 1999 r., sygn. akt II CKN 600/98; 15 lutego 2012 r., sygn. akt I CSK 278/11; 9 października 2014 r., sygn. akt I CSK 556/13; 29 kwietnia 2016 r., sygn. akt I CSK 209/15).

Dla przyjęcia, że niewdzięczność jest rażąca, zasadnicze znaczenie mają motywy działania obdarowanego (zob. np. wyroki Sądu Najwyższego z: 7 maja

1997 r., sygn. akt I CKN 117/97; 17 listopada 2011 r., sygn. akt IV CSK 113/11; 28 marca 2012 r., sygn. akt V CSK 179/11, OSNC-ZD 2013, nr A, poz. 18; 9 października 2014 r., sygn. akt I CSK 556/13), przy czym przyjęto, że zachowanie obdarowanego „musi cechować znaczne nasilenie złej woli skierowanej na wyrządzenie darczyńcy krzywdy lub szkody majątkowej” (wyrok Sądu Najwyższego z 26 lipca 2000 r., sygn. akt I CKN 919/98).

Co do zasady zachowanie stanowiące rażącą niewdzięczność powinno być skierowane wobec darczyńcy, a nie wobec osoby trzeciej, choćby pośrednio było przykre także dla darczyńcy (zob. np. uchwała Sądu Najwyższego z 29 września 1969 r., sygn. akt III CZP 63/69; wyroki Sądu Najwyższego z: 11 marca 2003 r., sygn. akt V CKN 1829/00; 2 grudnia 2005 r., sygn. akt II CK 265/05; 28 marca 2012 r., sygn. akt V CSK 179/11, OSNC-ZD 2013, nr A, poz. 18; 6 sierpnia 2014 r., sygn. akt I CSK 592/13; 30 października 2019 r., sygn. akt V CSK 210/19, niepublikowane).

Przyjmuje się, że jest nim świadome zachowanie obdarowanego, skierowane przeciwko darczyńcy w nieprzyjaznym zamiarze, cechujące się znacznym nasileniem złej woli i zmierzające do wyrządzenia darczyńcy krzywdy lub szkody majątkowej, które jest w świetle obowiązujących zasad moralnych odczuwane przez darczyńcę wysoce ujemnie. Naruszenie powinno dotyczyć podstawowych obowiązków ciążących na obdarowanym względem darczyńcy. Wśród przykładów czynów świadczących o rażącej niewdzięczności obdarowanego wymienia się w szczególności odmówienie pomocy w chorobie, odmowę pomocy osobom starszym, naruszenie czci, naruszenie nietykalności cielesnej, rozpowszechnianie uwłaczających informacji o darczyńcy, pobicie czy ciężkie znieważenia (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 17 listopada 2011 r., sygn. akt IV CSK 113/11, niepublikowany; 10 kwietnia 2019 r., sygn. akt IV CSK 421/18, niepublikowane).

O rażącej niewdzięczności świadczy – jak trafnie wskazał Sąd odwoławczy – tylko takie działanie lub zaniechanie obdarowanego, które jest skierowane bezpośrednio lub pośrednio przeciwko darczyńcy oraz, oceniając rzecz rozsądnie

pozostaje wysoce niewłaściwe i krzywdzące darczyńcę. Chodzi w każdym wypadku o czyny szczególnie naganne punktu widzenia norm prawnych i moralnych.

W konsekwencji nie każde zachowanie obdarowanego, które można uznać za naganne z punktu widzenia obowiązku wdzięczności, *eo ipso* stanowi podstawę do odwołania darowizny. Jako że nie jest możliwe odwołanie się do jednolitego wzorca zachowań, każdorazowo ocena musi być dokonywana w indywidualnych okolicznościach danej sprawy, uwzględniać dobre obyczaje, normy obowiązujące w środowisku, relacje stron, w tym stopień ich bliskości. Nie każdy spór czy przejaw zachowania sprzecznego z wolą darczyńcy uzasadnia twierdzenie o dopuszczeniu się rażącej niewdzięczności przez obdarowanego. W orzecznictwie przyjmuje się, iż podstawie tej nie odpowiadają krzywdy wyrządzone darczyńcy nieumyślnie, w sposób niezamierzony, a także nawet umyślnie wówczas, gdy chodzi o nieprzekraczające granic zwykłych konfliktów życia rodzinnego, podyktowane emocjami wypowiedzi czy gesty, które są przejawem zwykłych konfliktów rodzinnych, spowodowanego przez obie jego strony, a tym bardziej sprowokowane przez darczyńcę (zamiast wielu: wyrok Sądu Najwyższego z 15 czerwca 2010 r., sygn. akt II CSK 68/10, niepublikowany; postanowienia Sądu Najwyższego z: 9 maja 2019 r., sygn. akt III CSK 315/18, niepublikowane; 10 kwietnia 2019 r., sygn. akt IV CSK 421/18, j.w.). Ocena może być odmienna wówczas, gdy umyślne, ale niemające samodzielnie cech rażącej niewdzięczności zachowania obdarowanego są istotnie skumulowane w taki sposób, iż ich łączne występowanie i nasilenie może być uznane za wykraczające poza powyżej wskazane ramy. Wówczas może również chodzić o zachowania, które stanowią pozorny przejaw aktów stosowania prawa, jednak ich istota zmierza jedynie do pokrzywdzenia darczyńcy. Dla wykazania jednak takiego ich charakteru nie wystarczy subiektywna ocena tego ostatniego oraz twierdzenie, iż były to akty realizowane ze znacznym nasileniem złej woli, ani fakt, iż zainicjowane przez obdarowanego postępowania sądowe lub inne okazały się bezpodstawne.

Przy ocenie rażącej niewdzięczności istotne znaczenie powinno mieć nie tylko zachowanie obdarowanego, lecz także zachowanie darczyńcy po wykonaniu darowizny. Zachowanie darczyńcy może być istotne w szczególności wtedy, gdy darczyńca prowokuje obdarowanego do określonych działań, które stanowią

następnie podstawę odwołania darowizny (zob. orzeczenie Sądu Najwyższego z 2 marca 1948 r., sygn. akt k.r. C 42/48; wyrok Sądu Najwyższego z 19 listopada 2020 r., sygn. akt II CSK 57/19, niepublikowany).

Jak już zaznaczono, w każdym przypadku ocena powinna być zindywidualizowana, jej podstawę stanowią szczegółowe okoliczności faktyczne konkretnej sprawy i to na sądzie spoczywa jej dokonanie z uwzględnieniem tego, czy obdarowany swoim zachowaniem w stosunku do darczyńcy rzeczywiście wypełnił przesłankę rażącej niewdzięczności.

W rozpoznawanej sprawie Sady obu instancji nie wykroczyły poza zakres oceny wyznaczony powyższymi ramami prawnymi, zaś - jak trafnie zaznaczył Sąd *ad quem* - to na Powódce spoczywał ciężar wykazania, iż obdarowana w okresie przed złożeniem oświadczenia o odwołaniu darowizny dopuściła się względem Powódki działań, które można zakwalifikować jako zachowania uzasadniające tezę o rażącej niewdzięczności.

W tym stanie rzeczy Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. oddalił skargę kasacyjną w pkt 1 zaskarżonego wyroku Sądu Okręgowego w R., zaś w zakresie pkt 2 i 3 wobec braku *gravamen* Skarżącej skarga podlegała odrzuceniu. O kosztach pełnomocnika powoda ustanowionego z urzędu Sąd Najwyższy orzekł na podstawie § 8 pkt 6 w zw. z § 14 ust. 1 pkt 2 i § 16 ust. 4 pkt 2 rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 30 listopada 2018 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu (Dz.U. z 2019 r. poz. 18).